

Litteratur og Kritik.

H. R. Hiort-Lorenzen og A. Thiset: Danmarks Adels Aarbog. 1884. Første Aargang. Kjøbenhavn. (XXIII + 364 SS.)

Ved Nytaarstid udkom denne lille, smukt udstyrede Bog, og den tildrog sig strax saa megen Opmærksomhed, at det kunde synes overflødigt nu at omtale den her; men dels fortjener den Dygtighed, hvormed Arbejdet er udført, at anerkjendes ogsaa udenfor Døgnlitteraturen, dels have Læserne af Historisk Tidsskrift, hvor der for faa Aar siden gaves en udførligere Redegjørelse for et da udkommet Værk i samme Retning, nemlig Kammerherre Kroghs „Adelskalender“¹⁾, en Slags Krav paa at finde nogen Vejledning til Bedømmelsen af det nye Skrift.

Allerede Udstyrelsen maa vinde det Venner. Tryk, Papir, Format, Vaabenaftbildninger, Indbinding, alt har et elegant Udseende, som vi her til Lands kun ere lidet vante til, og der ligesom drager Læseren til sig. Til disse ydre Lokkemidler komme endnu de gode Forfatternavne paa Titelbladet: af et Værk, der var udarbejdet af Redaktør Hiort-Lorenzen og Arkivassistent Thiset, maatte man paa Forhaand vente sig meget. Den ene af Forfatterne har ved genealogiske Arbejder om Europas Fyrstehuse gjort sig fordelagtig bekjendt som en energisk og dygtig Samler; den anden, som 1879 aabnede sin Forfatterbane med en gedigen lille Afhandling her i Tidsskriftet,

¹⁾ Hist. Tidsskrift 5. R. I. 669—92. Jvfr. IV. 283.

raader over en forbavsende genealogisk og heraldisk Viden, der alt har aflagt sig flere gode Vidnesbyrd og er kommen mange til gode¹⁾. Det kan maaske allerede her siges, hvad der vil fremgaa af den hele Anmeldelse, at Forfatterne have indfriet det Løfte, deres Navne gave, idet de i Sandhed have beriget vor genealogiske Litteratur.

Bogens Indhold lader sig henhøre under tre forskellige Rubriker, som vi ville betragte hver for sig, nemlig: Fortegnelsen over den nulevende Adel, de fuldstændige Stamtavler og Indledningen.

Hovedplanen for Bogen er fyndig angiven af Forff. i Forordet at være den at give et saa vidt muligt fuldstændigt Mandtal over den nulevende danske Adel. I alfabetisk Rækkefølge — den eneste, som naturlig tilbyder sig — føres de 231 Slægter frem, der siges nu at udgjøre vor Adel, og under hver enkelt Slægt nævnes alle de Medlemmer af den, som vides at være i Live, grupperede om Familiens Hoved. Naar det for at paavise Slægtskabet mellem de nulevende er nødvendigt at medtage afdøde Medlemmer, sker dette, idet disses Navne betegnes ved en særegen Skrift (Kursiv); ellers er det de nulevende Medlemmer alene, som opføres, men hver og en, fra den bedagede Olding til det nyfødte Barn, fra den høigrevelige Lensbesidder til en slet og ret Avlskarl eller Landsbysmed, fra Familieoverhovedet til de fjerneste Sideskud. Deres samtlige Fornavne meddeles, dog saaledes at det ene daglig brugte fremhæves, og, som man kunde vente af et „Mandtal“, angives den Stilling, enhver for Øjeblikket indtager²⁾, de Ordener, han er dekoreret med, osv. Endvidere gives Oplysninger om deres

¹⁾ Medens sidste Haand lagdes paa denne Anmeldelse, blev Hr. Thiset forflyttet over til Gehejmearkivet. Jeg har paa Grund af Skriftets saa vel som Anmeldelsens Natur ikke anset det for nødvendigt derfor at holde Recensionen tilbage, skjønt det jo nok kan vække visse Betænkeligheder at anmelde et Arbejde af en saa nær staaende Kollega.

²⁾ At denne Angivelse savnes for adskilliges Vedkommende, vil der formodentlig blive raadet Bod paa i de følgende Aargange, naar Forff. faa fyldigere Opgivelser til deres Raadighed.

Fødselsdage, Giftermaal¹⁾ o. lign. I en lille Indledning til hver Slægt anføres desuden dens Oprindelse, Vaaben og Besiddelser, og er det en større Familie, som har delt sig i flere Linier, paavises i faa, men tydelige Træk Forbindelsen mellem disse.

231 Slægter! Er Danmark virkelig et saa adelsrigt Land? vil man spørge. Ja, det kommer nu an paa, om man i og for sig, naar Sagen nærmere overvejes, vil finde dette Tal stort i Forhold til det hele Indbyggerantal, og dernæst maa man gjøre sig fortrolig med to Ting: hvor talrige Slægterne ere, og hvad Bogen forstaar ved Betegnelsen „Danmarks Adel“. Ikke alene den her i Landet bosatte Adel, men overhovedet alle Familier, som have haft dansk Adelsret, ere medtagne. Næsten en Fjerdedel af det hele Tal, nemlig 56 Familier, har i Følge de statistiske Oplysninger i Forordet forladt Landet eller er forbleven boende i afstaaede Dele af det danske Monarki. Og hvad Talrigheden angaar, da giver Forordet den meget sigende Efterretning, at af de 231 Slægter ere de 17 allerede uddøde paa Mandssiden, og at der er Udsigt til, at henved 20 ville uddø i en ikke fjærn Fremtid. Herved reduceres Tallet en hel Del. Paa den anden Side er det (rent bortset fra Tilgangen af nye Slægter, der i vore Dage er ret betydelig, ikke ligefrem paa Grund af Ophøjelse i Adelsstanden, men ved Anerkjendelse o: Gjenerhvervelse af en formentlig gammel, i Tidernes Løb tabt eller kun ved Praxis hjemlet Adkomst) nok muligt, at der efterhaanden vil dukke en og anden forglemt Slægt frem, især i Udlandet, hvorhen det er saa overordentlig vanskeligt at udstrække de genealogiske Undersøgelser. Forff. gjøre saaledes selv opmærksom paa (S. ix), at det er muligt, at der endnu lever Descendenter af den gamle Slægt Grubbe i Tydskland og England, og det synes, som om den 1732 adlede Englænder John Thornton, der levede som Kjøbmand i Hamborg, har efterladt sig endnu blomstrende Afkom. Skjønt det jo i og for sig kunde synes at være en temmelig ligegyldig Ting for

¹⁾ Dog ikke om Ægtefællernes Forældre, en Oplysning, som man til Forstaaelse af Adelens nuværende sociale Stilling nødig undværer.

alle andre end de paagjældende, om virkelig den gamle Grubbe-Slægt endnu skulde være til, da de nulevende Descendenter maa antages at staa aldeles fremmede overfor deres fordums Fædreland, er det dog formodentlig gaaet andre som mig, at de under Beskjæftigelsen med Fortiden have faaet en saadan Interesse for de gamle Adelsætter, hvis Navne atter og atter forekomme paa hvert Blad af vor Historie, at de med en vis Glæde have hørt hin Mulighed nævnet, selv om vi alle netop i Erindringen om den svundne Herlighed maa gjentage de Ord, hvormed allerede i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede Tilstanden i Adelen skildredes: „supersunt caules, supersunt arida folia“¹⁾. Hvorledes nu det numeriske Forhold er mellem den gamle Adel og Brevadelen, fremgaar klart nok deraf, at kun 35 Slægter af det hele Antal have været her i Landet fra Tiden før 1600, og at af disse kun 16 endnu leve her, nemlig Bielke, Bille, Brockenhuus, Harbou, Holck, Juel, Juul, Kaas, Krabbe, Rosenkrantz, Rosenvinge²⁾, Sehested, Skeel, Steensen, Urne og Vind³⁾, til hvilken Række dog endnu kunne føjes 5 allerede i det 16de Aarhundrede indvandrede Slægter: Bülow, Gersdorf, Güntelberg⁴⁾, Rantzau og Reedtz⁵⁾. Udenfor

¹⁾ Hist. Tidsskrift 4. R. III. 3.

²⁾ I Grunden regnes denne Familie med Urette med, da den allerede forinden 1660 havde forspildt sin Adelsret ved ustandsmæssige Giftermaal (jvfr. Forordet S. x). Siden „Aarbogen“ har taget den med, opføres den ogsaa her, men hvorfor de kritiske Forff. paa dette Punkt have været mindre kritiske, indses ikke.

³⁾ Familien Vind er ved en Forglemmelse ikke kommet med i den statistiske Oversigt i Forordet, hvorfor dettes Tal 34 maa forhøjes til 35.

⁴⁾ Ved Patent af 17. Marts 1876 er denne Familie bleven anerkjendt som hørende til den danske Adel, men naturligvis ikke som hørende til den gamle danske (norske) Adel, og da ogsaa den ligesom Rosenvingerne havde mistet sin Adelsret før 1660 ved ufrit Giftermaal, bør den egentlig ikke tages med i denne Sammenhæng. Forff. have aabenbart tillagt Patentet en Betydning, det ikke har; den historiske Kjendsgjerning kan det ikke omstøde.

⁵⁾ Herved rettes den af mig tidligere givne Liste (Hist. Tidsskrift 5. R. I. 672, jvfr. S. 750), af hvilken maa udgaa Familiernes Bang (hvis Adel, som godtgjort af C. Plesner i Personallist. Tidsskr.

Danmark bo de øvrige 14, nemlig i Norge Arenfeldt, Galtung og Huitfeldt (en enkelt Dame havde dog nedsat sig her i Landet, men er død efter Udgivelsen af Adelsaarbogen), i Sverrig Barnekov, Beck, Bildt, Gyldenstjerne, Mormand, Ramel, Thott, Trolle og Valkendorf, i det øvrige Udland Høeg og Krabbe (forskjellig fra den i Danmark blomstrende Slægt). Hvilken rig Høst har Døden ikke gjort! Den har ramt ikke blot Personerne, men ogsaa Slægterne, og den fortsætter sin Virksomhed: flere af de her nævnte Slægter, sparsomme Levninger af Fortidens Rigdom, staa allerede mærkede til Undergang.

Som man kan sige sig selv, indeholder Bogen en Masse Oplysninger, som det maa have kostet grumme megen Møje at faa sanket sammen. Hvilken Korrespondance f. Ex. maa der ikke være gaaet forud, og hvilken Eftersøgen paa de utilgængeligste Steder maa ikke, snart med Held og snart forgjæves, være bleven anstillet. Det er denne utrættelige, intet Offer skyende Samlerflid, som kjendes ogsaa fra „Annuaire généalogique“, og som vi, der kun benytte Resultatet af den og i Løbet af faa Minutter finde, hvad der med den største Tidsspilde er plukket sammen, ikke altid paaskjønne tilstrækkelig og ikke kunne noksom anerkjende, saa meget mere som Arbejdet øjensynlig er udført med stor Samvittighedsfuldhed. Det hører jo til Umulighederne, at der ikke i et Værk af dette Omfang skulde have indsneget sig Fejl; alene den Maade, hvorpaa Hovedmassen af de Tusinder af Detailangivelser maa indsamles, medfører, at Fejl ere uundgaaelige; men det forekommer mig efter de Prøver, jeg har haft Lejlighed til at gjøre, at der er al mulig Grund til at rose Angivelsernes Nøjagtighed. En kyndig Personahistoriker, som kritisk har gennemgaaet Bogen, har da ogsaa udtalt sig fordelagtig om den uden derfor at

III. 279 ff., ikke kan regnes fra 1517, men altsaa først daterer sig fra 1777), Beck (som hører hjemme i Sverrig) og Høeg (efter hvad A. Thiset har paavist i Personahist. Tidsskr. III. 275 ff., jvfr. Aarbogen S. 161). Ovenfor har jeg ordnet Slægterne noget anderledes, end sket er i Forff.s Forord.

lægge Skjul paa, at der er et og andet at rette i den¹⁾. Her er det formentlig unødvendigt at komme nærmere ind paa Corrigenda til denne Afdeling.

Et andet Spørgsmaal er det, om Planen i et og alt kan roses. Derved komme vi ind paa et Omraade, hvor det subjektive Skjøn har saa overvættets meget at sige. En vil have taget Sagen paa den, en anden paa hin Maade, og da man dog umulig kan tilfredsstille alles Fordringer, bliver der ikke andet at gjøre end at stræbe efter at tilfredsstille sine egne, idet man under Iagttagelse af saa mange Hensyn som muligt lægger sin Plan og konsekvent gennemfører den. Saaledes have disse Forff. naturligvis ogsaa baaret sig ad — derom bør ingen Tvivl næres —, og naar jeg desuagtet vil komme med Indvendinger, sker det ikke, fordi jeg tiltror mig en større Indsigt, men ene og alene fordi der maaske, naar de forskellige Anskuelser komme til Orde, er mere Rimelighed for, at der til sidst kommer det bedst mulige ud af det, thi lad os vel erindre, at vi ikke staa foran et afsluttet Foretagende, men foran en første Begyndelse.

Det udkomne Bind kalder sig nemlig „første Aargang“. Det er Tanken, at der hvert Aar skal udkomme et lignende, indeholdende, hvad Mandtallet over Adelen angaar, samme Stof, kun med de Forandringer, som ere indtrufne i Aarets Løb, og de Rettelser, som Forff. i Mellemtiden ere komne i Besiddelse af, altsaa noget lignende som f. Ex. Statskalenderen. Forff. have heri fulgt fremmede Mønstre, men mig i det mindste forekommer det, at de derved have overført paa hjemligø Forhold, hvad der næppe uden videre passe for dem. At et stort Land med en betydelig Adel, betydelig ikke alene i Antal, men ogsaa med Hensyn til politisk Indflydelse og sociale Vilkaar, hvert Aar ser en Adelskalender udkomme, er naturligt; for mange vil det der være af Interesse at faa et Indblik i de enkelte Adelsslægter, og Adelen selv vil der være i Stand til at bære Foretagendet uden større Ofre. Men uden at træde

¹⁾ Kand. G. L. Wad i Nationaltidende 5. Jan. 1884.

Danmarks Adel for nær maa det dog indrømmes, at den som Helhed betragtet, i hvert Fald for nærværende Tid, ingenlunde spiller en saa fremtrædende Rolle i vort politiske Liv eller har en saadan Overvægt ved sin Rigdom, at et Skrift, der Aar efter Aar vil opregne alle dens Medlemmer, kan gjøre Regning paa at bevare det almindelige Publikums Interesse. Nyfigenheden vil jo ganske vist strax sættes i Bevægelse, og man vil benytte den første Lejlighed, der tilbyder sig, til at kige ind i Adelens Familieforhold; men har Publikum en Gang tilfredsstillet denne sin Nysgjerrighed, bryder det sig næppe om næste Aar at læse akkurat det samme, og altsaa køber det saa ikke Bogen; thi praktisk Betydning vil den i Regelen ikke have for det. Det er vel ogsaa tvivlsomt, om Adelen, der dog maa anses som Bogens egentlige Købere, i Længden vil interessere sig for et Foretagende, der i Virkeligheden kræver større Ofre af den, end det yder Udbytte. Halvhundrede Gange og mere, hvis Bogen og vedkommende Person faa en saa lang Levetid, gjentages uforandret, at den og den Klosterfrøken er født den og den Dag. Er det ikke Papirspild? Sammenholdet mellem vor Adel — ikke den lille Klasse, der sidder inde med Lensgodserne og er knyttet til Hoffet, men alle adelige lige ned til den, der ikke ejer saa megen Jord, som han træder paa, og staar langt udenfor alle Rangens Afskygninger — er sikkert meget svagt, og dette vil maaske ogsaa skade Bogens Fremtid. Om man havde valgt at udgive et Bind hvert femte, ja maaske endogsaa kun hvert tiende Aar, var man efter min Mening kommet ind paa noget, som havde større Livskraft, hvad de ydre Betingelser angaar, og tillige mere Berettigelse i Henseende til Sagen selv.

Netop det, at Bogen, skjønt uden stor praktisk Betydning, i sin Hovedbestanddel er indrettet saa overvejende praktisk, saa nær svarende til et „Mandtal“, en Liste, hvor man med Lethed kan finde hver enkelt Person, men vanskelig falder paa at læse noget, fordi det ikke lader sig læse, netop dette er en svag Side ved den. Ved en tidligere Lejlighed har jeg udtalt mig flygtig om den Plan, man formentlig helst burde følge

ved et saadant Arbejde¹⁾, og hvad der da ytrede, at der maa lægges Vægt paa det historiske og biografiske Element, anser jeg endnu for det rette, thi kun derved faar det en ideel Berettigelse. Hvis Adelen skal opfylde sit Kald og være andet og mere end en Godsejerstand og en Embedsstand, maa den stadig leve sammen med de forbigangne Generationer, føle sig i personligt Forhold til Forfædrene, bevarende og forplantende Fortidens Traditioner. Naar Napoleon den Store kunde begeistre sine Soldater i deres Kamp fjærnt fra Fædrelandet under Ægyptens brændende Sol ved at minde dem om de Aartusinder, som fra Pyramiderne skuede ned paa dem, hvor langt større maa da ikke Ansaret blive, naar det føles, at det er den egne Slægts Manes, der kræve Efterkommerne til Regnskab for det Navn og de Minder, de have taget i Arv. Derfor gjør Adelen vel i at fordybe sig i Slægtens Historie; men hvor finder den denne skreven? Her kunde Adelsaarbogen træde hjælpende til, men derpaa indlader den sig desværre ikke. Medens den med en Nøjagtighed, som kun Heraldikere ville vide ret at sætte Pris paa, beskriver Vaabnerne, forbigaar den Slægtshistorien med Tavshed. Forff. kunne til deres Forsvar anføre, at netop den Adelskalender, de have taget til Forbillede, den svenske, følger samme Princip. Men hvorfor da just vælge den til Mønster? Og desuden maa det ikke overses, at der ved Siden af den svenske Adelskalender findes nyere Værker af stort Omfang med fuldstændige Stamtavler over hele Sverrigs Adel eller dog det meste af den²⁾. Men den Grund, der saaledes er for den, der udgiver den nulevende svenske Adels Mandtal, til at udelade alle afdøde, have som bekjendt hans danske Kollegaer ikke³⁾. En anden og vægtigere

¹⁾ Hist. Tidsskrift I. 5. R. 675 f.

²⁾ G. Anrep, Svenska adelns ättar-taflor, I—IV, Stockh. 1858—64 (3469 dobbeltspaltede, tætrykte Kvartsider). B. Schlegel o. C. A. Klingspor, Den med sköldebref förlänade, men ej å Riddarhuset introducerade svenska adelns ättar-taflor. Stockh. 1875.

³⁾ Af (Svensk) Hist. Tidskr. 1883, S. lx ses, at i den finske Adelskalender, som ogsaa er begyndt 1883, indledes hver Slægt med en kortfattad historik öfver dess förnämsta medlemmar.

Indvending vilde kunne hentes fra det Omfang, Bogen derved vilde faa. Betydningen af denne Indvending skal ikke undervurderes; men mon ikke den indre Værd vilde stige ved en saadan Udvidelse, og mon der ikke ved at lade et større Tidsrum ligge mellem hvert Binds Udgivelse vilde spares mere, end Forøgelsen vilde koste? Endelig vil der maaske siges, at den Plan, som her forfægtes, mulig kan have sine Fordele, men er saa vidt forskjellig fra den, der er fulgt, at den stiller Forff. overfor en ganske anden Opgave end den, de have paataget sig. Saaledes maa Sagen ikke betragtes. Jeg vil ikke, at Forff. i Stedet for en periodisk Adelskalender skulde give en fuldstændig Fortegnelse over Danmarks Adel i Fortid og Nutid med personalhistoriske Oplysninger, thi at stille en saadan Fordring vilde have været ganske uberettiget; jeg mener blot, at de burde have indrømmet det historiske Element en større Plads, idet de i Indledningen til hver Slægt, eller dog de betydeligere, i Korthed skulde have gjort Rede for dens Historie og Udvikling med Nævnelse af dens mærkeligere afdøde Medlemmer. Meget vilde derved være vundet. Ikke alene vilde Bogen faa en dybere og ædlere Betydning for vor Adel, men Forff. vilde ogsaa — det er min Tro — høste større Tilfredsstillelse af den, idet den fra at være en Vejviser vilde hæves op til at blive et historisk Værk. Ligesom man ikke kan forlange, at den, der skriver et Litteraturlæxikon, hellere skal udarbejde en Litteraturhistorie, saaledes kan det heller ikke fordras, at de, som have sat sig den Opgave at levere et Mandtal over Adelen, snarere skulde give dens Historie. Men for at blive i Sammenligningen, medens mangfoldige ville ty til hint Læxikon, snart i en, snart i en anden Anledning, fordi det i Virkeligheden bringer Svar paa saa mange Spørgsmaal, ville kun faa, selv blandt Historikerne, spørge Adelsmandtallet til Raads, fordi det indeholder saa lidet af det, de have Brug for. Med Tiden, naar Nutiden er bleven til Fortid, vil dette vel til Dels forandre sig, men det gjælder jo om saa meget og beviser i og for sig ikke dettes Betydning.

Havde det ikke været min Overbevisning, at Forff. kunde have ydet et særdeles smukt historisk Arbejde, om de havde

villet, skulde jeg ikke have fremsat denne Anke over, at de have sat sig et for lavt Maal, thi jeg tror, at man overhovedet skal være meget varsom med at stille andre Folk Opgaver; men, som sagt, der er ingen Tvivl om, at de med Lethed vilde kunne have ydet mere, og dette turde ogsaa fremgaa af de Vink, de lejlighedsvis lade falde. Naar det, for at nævne et Exempel, om Familien Bille (II) hedder (S. 72), at den nedstammer fra Sten Andersen Bille († 1698), en naturlig Søn af Hr. Anders Stensen Bille til Rosendal, saa er der i disse faa Ord givet en Oplysning, som vel fortjener at paaagtes, idet man hidtil har antaget den nævnte Sten Andersen Bille for en naturlig Søn af Rigsmarsken Anders (Eriksen) Bille til Damsbo¹⁾. Hverpaa denne Oplysning støtter sig, erfare vi ikke, og selv om det, vi vide om Anders Bille til Rosendal, meget godt passer sammen med den²⁾, maa der dog imødeses en nærmere Begrundelse, før det nye tør anerkjendes; men et gavnligt Vink er dog altid derved givet. —

Endnu tydeligere lægges dog for Dagen, hvilken Fylde af genealogiske og personalhistoriske Kundskaber der staar til Forf.s Raadighed, naar der ses hen til den anden Afdeling af Aarbogen, hvilken vi nu skulle gaa over til at betragte, og hvis Tilstedeværelse i en væsentlig Grad ophæver eller indskrænker de rejste Anker. Foruden Fortegnelsen over Nutidens Adel indeholder Aarbogen fuldstændige Stamtavler over en Del (15) Slægter, og det er Hensigten, at hver Aargang skal bringe nogle nye, saa at der, naar man ser langt ud i Fremtiden, vil komme et Tidspunkt, da fuldstændige Stamtavler over hele den danske Adel, den uddøde saa vel som den levende,

¹⁾ Ganske ny er Oplysningen ikke, for saa vidt den allerede findes hos Krogh, Dansk Adelskalender S. 111, men denne Bogs øvrige Beskaffenhed gjorde, at man maatte anse den for beroende paa en Forvexling, hvorfor jeg ogsaa i Historisk Tidsskrift 5. R. I. 683 nævnede den blandt Fejlene. Det ser jo altsaa ud til, at der herved er gjort Kammerherre Krogh Uret, hvad han maaske ikke en Gang selv har bemærket, siden han i sit •Gjensvar• ikke omtaler det med et Ord.

²⁾ Se Ijunggren, Skånska Herregårdar, I: Rosendal.

ville være leverede i disse Bind. Medens ellers den ene Aargang i Hovedsagen vil være lig den foregaaende og efterfølgende, vil der bringes Afvexling ind i dem ved disse Stamtavler, idet der stadig gives nye og de en Gang meddelte ikke tages med, og herved er der sikret hvert Bind en blivende Betydning, som det ellers ikke vilde have. Om det i og for sig er den heldigste Maade at udgive Stamtavlerne paa, at sprede dem over en lang Række af Bind, i hvert af hvilke de kun ville fylde en forholdsvis ringe Plads (i nærværende Bind 24 af 361 Sider), skal ikke her drøftes nøjere¹⁾; det er jo muligt, at de kun paa denne Maade kunne komme frem, ligesom ved at smugles ind. Vi, som ofte ville faa Lejlighed til at søge vor Tilflugt til dem, ville derfor hellere glæde os over, at de overhovedet komme, og haabe paa, at de maa blive fortsatte efter en større Maalestok, der ikke skyder Afslutningen ud i det uendelige, saa at, hvad Klevenfeldt begyndte paa i Midten af forrige Aarhundrede, men uden at naa videre end til Udkast og store Materialesamlinger, hvad Hofman og Sandvig efter en indskrænket Plan gjorde tilgængeligt for Publikum i det bekjendte Værk, som nu i over 100 Aar har været en Hovedkilde til Kundskaben om den gamle danske Adels Genealogi, og hvad Benzon, ogsaa begrænsende sig mere end Klevenfeldt, nedlagde i de 5 haandskrevne Foliobind, som, opbevarede i Gehejme-arkivet, nyde en Autoritetsanseelse udenfor Historikernes Kreds, der ikke tilkommer dem, nu endelig under en lige saa kraftig som dygtig Ledelse maa blive gennemført i sin fulde Udstrækning. Vist er det, at Stamtavlerne ere fortræffelige, og at man bør være Forff. eller rettere den af dem, hvem de skyldes, Hr. Thiset²⁾, megen Tak skyldig for den Indsigt og Omhu, hvormed de ere udarbejdede. Naar de i Forordet siges nærmest at være „en noget bearbejdet Udgave af Klevenfeldts

¹⁾ Ønskeligt var det, om der foran eller bag i hvert Bind paa en iøjnefaldende Maade var angivet, hvilke Stamtavler det indeholder.

²⁾ At han ene er Forfatter til dem, ses af Titelbladet paa Særtrykket: Stamtavler over danske Adelslægter ved A. Thiset. Dette Særtryk vil med Tiden, naar det fortsættes, blive af den største Værd for Genealoger og Personalhistorikere.

genealogiske Materiale“, vil dette beskedne Udtryk ikke gjøre kyndige uvisse om, hvem den egentlige Forfatter er.

I nærværende Bind findes følgende, lutter uddøde Familiers Stamtavler: Abildgaard, v. Ahnen, Akeleie, Albertin, Aldenburg, Algudsen, v. Andersen, Anrep, v. Aschersleben, Baad (5 forskjellige) og Baden. Med Hensyn til Udtrykket, at Stamtavlerne ere fuldstændige, maa det Forbehold indskydes, at ved indvandrede Slægter selvfølgelig kun den Gren er medtaget, som har nedsat sig i Danmark (og Norge). I Stedet for at trykke Stamtavlerne i den tidligere næsten udelukkende anvendte Tabelform er her valgt den mer og mer i Brug kommende Bogform, og om end derved tabes en vis Overskuelighed, har denne Methode dog aabenbare Fortrin, dels ved at befri Læseren for at manøvrere med de store Tavler, som med Nutidens slette Papir trods al udvist Omhu hurtig gaa itu, dels ved at give bedre Plads til personalhistoriske Antegnelser og — Citater, om man vil have dem med, ikke at tale om de pekuniære Fordele ved denne Fremgangsmaade. Personalhistoriske Oplysninger ere tilføjede, naturligvis i al Kortfattethed, men dog skikkede til at give en Forestilling om vedkommendes Virksomhed, og ikke faa af dem ere øjensynlig hentede fra utrykte Kilder. At paa den anden Side enkelte Efterretninger savnes, er jo uundgaaeligt, især naar der som her spændes over et Tidsrum af mange Aarhundreder. Kun efter udtrykkelig at have bemærket dette skal jeg gjøre opmærksom paa nogle Smaating, som formentlig blive at rette eller tilføje, idet jeg holder mig til et mindre Tidsrum, det 16de og 17de Aarhundrede.

I Stamtavlen over Familien Abildgaard savnes ganske Anne Abildgaard, gift med Mads Eriksen Mormand til Sædingegaard († 1585)¹⁾. Dorthe Abildgaards Bryllup med Wenzel Rothkirck stod ikke 16. Maj (1649), men 6. Maj, saaledes som de ældre Efterretninger have det²⁾, og som det udtrykkelig be-

¹⁾ Hofman, Fundationer VI. 2. 9. Rhode, Laalands og Falsters Hist. I. 675. Nye Dsk. Mag. IV. 158.

²⁾ O. Nielsen, Hist. Efterretninger om Skadst Herred S. 75.

kræftes af Otte Krag's Dagbog¹⁾. Om det er rigtigt, at den lille Christoffer Abildgaard døde 15. Jan. (1593), véd jeg ikke²⁾, men det har ikke heller stort at sige, eftersom han kun var 3½ Aar gammel ved sin Død. Om Jørgen Abildgaard († 1608) kunde have været anført, at han var Skibshøvedsmand ikke alene 1571, men ogsaa i de følgende Aar³⁾, og ligeledes om Eggert Abildgaard († 1705), at han 1645 tjente som Edelknab ved Hoffet paa Nordborg⁴⁾.

Ogsaa i Stamtavlen over Familien v. Ahnen savnes, som det synes, et Medlem, nemlig Evert v. Ahnen, der forekommer 1682 som Kaptajn i Norge⁵⁾. I den lille Udsigt over Familiens norske Linie, som P. A. Munch har givet, hedder det, at Iver v. Ahnen († 1722) havde en Datter⁶⁾; men Forf. maa vel have haft sine gode Grunde til at udelade hende, siden Munchs Notits næppe har været ham ubekjendt. Det kan bemærkes, at Alexander Rabe Pappenheim v. Ahnen († 1677) som ung studerede i Sorø⁷⁾, og at Klavs v. Ahnen 1589 blev Enspænder, 1596 Fodermarskalk og 1604—12 var Kjøgemester hos Kongen og tillige en Tid fungerede som øverste Livknægt i Kongens Rytterstald⁸⁾.

Det Skrift, hvorfra den sidste Notits er hentet, synes Forf. mærkelig nok at have ladet ligge ubenyttet; han vilde ellers næppe have undladt at medtage flere Efterretninger af det, f. Ex. vedkommende Medlemmer af Slægten Akeleie⁹⁾,

¹⁾ Danske Samll. 2. R. II. 65.

²⁾ I Følge O. Nielsen, Hist. Efterretninger om Malt Herred S. 64, var hans Dødsdag 16. Jan.

³⁾ Garde, Den dansk-norske Sømagts Hist. 1535—1700 S. 100. Nyt hist. Tidsskrift I. 132.

⁴⁾ Danske Samll. V. 313.

⁵⁾ Barstad, Militær Justits i Norge for 200 Aar siden S. 58, 70 ff., 121.

⁶⁾ Molbech, Hist.-biograph. Samll. S. 132.

⁷⁾ Tauber, Sorøe Academies Forfatn. 1623—65 S. xliij.

⁸⁾ Grundtvig, Meddelelser fra Rentekammerarch. 1872 S. 127, 140, 153. 1873—76 S. 183.

⁹⁾ Ligesaa om Familien Anrep. Reinhold Anrep kom allerede 1577 i Kongens Tjeneste som Hofjunker og blev 1584 Kammerjunker og 1586 Jagtjunker (Grundtvig, anf. Skr. 1873—76 S. 164).

nemlig at Christen Knudsen († 1632) var Sekretær i danske Kancelli 1581—88¹⁾, og at Gabriel Akeleie († 1656) 1643 fik samme Stilling²⁾. Dorthe Mikkelsdatter lader til ogsaa at have overlevet sin anden Mand, Jakob Brockenhuus († 1546)³⁾. Jeg kan ikke finde i Stamtavlen Frederik Akeleie, som blev Student 1682 og udtrykkelig angives at have været adelig⁴⁾.

For Familien v. Ascherslebens Vedkommende kan tilføjes et Par Tidsangivelser: Hilleborg havde 5. Novbr. 1626 Bryllup med Niels Skinkel⁵⁾, og Jørgen, Slægtens sidste Mand i Danmark, fødtes 1626⁶⁾. Maren Brockenhuus, der var gift med den ældre Jørgen v. Aschersleben († 1625), døde 1648⁷⁾.

Endelig kan det med Hensyn til den hallandske Familie Baad oplyses, at Anne Arvidsdatter, Joakim Griis's Enke, endnu 1508, som det synes, var i Live, og at hendes Broder Thorbjørn Arvidsen baade før og efter 1496 sad som Lensmand paa Gurre⁸⁾.

Alt dette er Enkeltheder, som ikke have stor Betydning. Skal der gjøres en mere almindelig Indvending, er det den, at der formentlig savnes en vis Ensartethed i Stedsnavnenes Retsskrivning, saa at man snart faar den moderne Form, snart en mere antikveret (f. Ex. S. 15 Skiennerup o: Skinnerup, nu Ulriksholm)⁹⁾. Kun en enkelt Anke, der ligesom før rettes

¹⁾ Grundtvig, anf. Skr. 1873—76 S. 135. 1580 studerede han i Udlandet (Ny kirkehist. Saml. III. 662). 1618 var han i Følge Engelstoft, Odense Byes Hist., 2. Udg., S. 226, Lensmand paa Odensegaard i nogle Maaneder.

²⁾ Grundtvig, anf. Skr. 1872 S. 164. Forinden synes han at have rejst udenlands (Danske Selskabs Begynd. og Tilvext S. 168).

³⁾ Erslev, Danmarks Len og Lensmænd S. 115.

⁴⁾ Tauber, Biogr. Notitser om nogle fra Aalborg Kathedralskole dimmitterede Disciple II. 35. Biskop Jens Bircherods Dagbøger S. 223.

⁵⁾ Vedel Simonsen, Jørgen Brahes Levnetsbeskriv. S. 39 (hvor Manden kaldes Jørgen Skinkel).

⁶⁾ Vedel Simonsen, anf. Skr. S. 32.

⁷⁾ Hist. Tidsskrift 4. R. V. 517.

⁸⁾ Hist. Tidsskrift I. 479 f.

⁹⁾ I de norske Stedsnavne S. 14 er der indløbet et Par Fejl: der skal f. Ex. læses Holden Jernværk og Ulefos.

mod Planen, ikke mod Udførelsen, maa der tillægges Vægt, men det ikke heller saa liden, den nemlig, at ethvert Citat mangler. At det har sine meget store Vanskeligheder at faa Citater med i et Arbejde af denne Natur, at det er umuligt at medtage alle, hvis man ikke vil drukne i et Ocean af dem, indrømmes gjerne; men noget maatte man kunne have faaet med, nogle Vanskeligheder maatte man have kunnet overvinde. Det er utænkeligt andet, end at Forf. mange Gange under sine egne Undersøgelser maa have følt, hvor fortrædeligt det er at staa overfor en Angivelse, hvis Rigtighed man er ude af Stand til at kontrollere. Lad Skriftet, hvor man har mødt denne Oplysning, — som i nærværende Tilfælde — være nok saa godt og paalideligt, det kan dog være En magtpaaliggende selv at se Kilden efter eller i det mindste at erfare dens Navn, ikke just altid fordi man nærer Tvivl om den, men fordi man vil vide nærmere Besked. Men intet Vink undslipper Stamtavlernes Forf., end ikke hvor han paa Grundlag af utrykte eller lidet kjendte Efterretninger retter det hidtil antagne¹⁾. Men idet han saaledes fordrer blind Tillid til sine Ord, stiller han for store Fordringer, hvor villig man saa end kan være til at indrømme, at han er en Autoritet²⁾.

Inden vi forlade denne Afdeling af Aarbogen, maa endnu nævnes med et Par Ord de særdeles smukke Vaabenafbildninger i Farvetryk, 12 i Tallet, hvormed Hr. Thiset har smykket den. Ja i Sandhed smykket, thi udførte paa én Gang med Kunstnerhaand og med det fortroligste Kjendskab til Heraldikens bizarre Regler og Luner ere de en virkelig Pryd for

¹⁾ Om Sigvard Gabrielsen Akeleie, Lensmand i Norge og jævnlig brugt til Søs under Christian IV, hedder det saaledes (S. 17), at han begravedes 27. Aug. 1659 i Christiania. Tidligere er hans Død af J. C. Berg henført til omtr. 1665 (Samll. t. d. norske Folks Sprog og Hist. I. 387), af P. A. Munch til selve Aaret 1665 (Molbech, Hist.-biogr. Samll. S. 134). Det er sandsynligt, at Aarbogen har Ret, men mere kan man ikke sige, før man véd, hvorfra den har sin Efterretning. Jvfr. S. xxij.

²⁾ Der maa jo desuden indtræde mange Tilfælde, hvor man ikke kan komme Sandheden nærmere end ved at sige: den Kilde har den Angivelse, og hin Kilde har hin.

Værket. Ogsaa Th. Berghs litografiske Anstalt har megen Ære af den smukke Udførelse. —

Næst disse Afbildninger, hvoraf Øjet uvilkaarlig fængles, er der næppe noget, der strax mere tildrager sig Opmærksomheden, end den lille Indledning eller Fortale paa 16 Sider. I Modsætning til al den øvrige Text i Bogen, der bestaar af lutter Navne og Aarstal, er der her noget, som lader sig læse, og idet man her stifter Bekjendtskab med Planen for Arbejdet, kommer man ind paa forskellige Principspørgsmaal, som det har sin store Interesse at se drøftede. Lad os derfor til Slutning dvæle noget ved enkelte Punkter i denne Indledning.

Hvilke Familier høre til den danske Adel? Dette Spørgsmaal melder sig allerførst, naar der bliver Tale om at give en Fortegnelse over den, men det er, hvad den uindviiede næppe aner, vanskeligt at besvare. Det samme Spørgsmaal have naturligtvis ogsaa Aarbogens Forff. opkastet, og under Besvarelsen af det ere de komne til det Resultat, at de hidtil givne Fortegnelser ikke ere tilfredsstillende. De føre imidlertid Kritiken videre og rette den paa den ene Side mod Klosterbestyrelserne, fordi de uden tilstrækkelige Beviser for Adelskab have indrømmet flere Familier Adgang til Klostrene, og paa den anden Side mod selve Regeringen, fordi den har anerkjendt Slægter som værende adelige, hvis Ret dertil var mere end tvivlsom¹⁾, og saaledes ved et Magtbud ligesom har villet slaa

¹⁾ Slægterne Tillisch og Lillenskiold. Den første Familie har kunnet henvise til Adelslexikonnet, der (II. 221) nævner en „Ago dictus Tillisch, miles,“ fra Aaret 1266; men som bekjendt beror dette Navn paa en Fejllæsning for: Agho dictus Thysæsk (Nielsen, Saml. af Adkomster, Indtægtsangivelser og kirkelige Vedtægter for Ribe Domkapittel og Bispestol S. 16; jvfr. Kinch, Ribe Bys Hist. og Beskriv. indtil Reform. S. 88). Ikke stort bedre bevendt er det med Lillenskioldernes Adel. Arkivassistent E. A. Thomle i Christiania har nemlig gjort det i højeste Grad sandsynligt, at de nulevende Medlemmer af denne Slægt kun paa Kvindesiden nedstamme fra de ældre adelige Lillenskiolder (Personalhist. Tidsskr. II. 225, 227. III. 158), og det siges, at han senere har fundet Bevis for Sandsynlighedens Rigtighed. — Overhovedet kan det ikke ofte og stærkt nok indskræpes, hvor ringe Betydning

Sandheden til Jorden, og fordi den formentlig mod Lovens Ord har fraveget den gamle Praxis og indført en vaabenløs

Navnet alene har. I gamle Dage ikke mindre end nu har der været en vis Tilbøjelighed hos mange til at smykke sig med laante Navne, og naar der saa er gaaet tilstrækkelig Tid hen, glemmes det, at det er et Laan; saa dukke Formodninger om et virkeligt Slægtskab op for efterhaanden at gaa over til at blive Familietraditioner, der kræves respekterede og undertiden ogsaa blive det. Erfaringen viser, at Kritiken vanskelig kan være skeptisk nok overfor slige Paastande om Familieskab, der hvile paa Navnet, og at man som oftest er i sin gode Ret, naar man forlanger fuldgyldige Beviser for dem, før man anerkjender dem. Enhver kjender naturligvis saadanne Navneoverførelser, der fra Begyndelsen af slet ikke behøve at have haft nogen Bihensigt i Retning af at ville etablere Slægtskab. For blot at anføre et enkelt Exempel kan nævnes, at Holberg havde en Gudsen, Søn af en af hans Forvaltere, der opkaldtes efter ham Ludvig Holberg (blev Skuespiller, Toldembedsmand og døde 1824 som Justitsraad; Erslew, Forfatter-Lex. I. 672). Men man vil jo ogsaa kunne fremføre Exempler paa, at Navneforandringen har været beregnet paa at skulle bevise et Slægtskab. Et saadant fra Christian V's Tid skal her omtales. Blandt de mange fremmede Æventyrere, som i det 17de Aarhundrede søgte Tjeneste hos de danske Konger, var en vis Johan Daniel de Richelieu. Efter i en Række Aar at have tjent som Oberstlieutenant ved det bergenhussiske Regiment rykkede han til sidst op til at blive Oberst og døde som saadan 1695 (Norske Samll. II. 135. Barstad, Militær Justits i Norge S. 48, 64, 67, 121). Det meste af sin Tjenestetid tilbragte han i Norge, men nogle Aar synes han at have opholdt sig i Holsten, hvor han 14. Marts 1679 havde Bryllup med Anna Christine v. Hatten, Enke efter Frederik Lente († 1677). Denne Dame, som just ikke gjør noget fordelagtigt Indtryk, levede paa en temmelig spændt Fod med sine Svogre, de bekjendte Brødre Christian og Hugo Lente, og Efterretningen om hendes forestaaende andet Ægteskab gjorde dem ikke venligere sindede mod hende. Imidlertid søgte de at skaffe sig Oplysninger om, hvem hendes tilkommende Mand var, og fra forskjellig Side underrettedes de om, at hans egentlige Navn var Richel, og at han var fra Omegnen af Koblenz og bekjendte sig til den reformerte Religion, men at han for at faa et finere Navn kaldte sig Richelieu (*pour faire plus resonner son nom avoit pris celui de Richelieu*) og udgav sig for en Slægtning af Kardinalen. Ellers

Adel¹⁾, samt endelig fordi den i de senere Aar i saa stor Udstrækning har begunstiget fremmed Adel ved at tilstaa den Naturalisationspatenter. Ja, Bebrejdelserne ramme hele den gængse Opfattelse af Adelskabet, i Følge hvilken dets væsentligste Betydning er den, at det hjemler Døtrene Plads i Klosterne, saa at Optagelse blandt Adelen nu ikke længer som i gamle Dage motiveres af Fortjeneste overfor Konge og Fædreland, men af Hensyn til Døtrenes Forsørgelse, og nu ikke længer udgaar ovenfra som et Udmærkelsestegn, men søges nedenfra som en Slags Understøttelse. Der er vel ingen Tvivl om, at de fleste, som for Alvor have tænkt over dette Emne og betragtet det navnlig fra et historisk Synspunkt, i mangt og meget maa være enige med Forff.; de ville med dem beklage, at Adelspatenterne nu „kun skulle tjene som Nøgler til Klosterporte“, at, som vor gamle Adel i sin Tid afløstes af en Brevadel, saaledes nu en ny Art af denne, en Kloster- eller Hospitalsadel, skal rykke ind og udfylde de tomme Pladser. Paa den anden Side er det imidlertid klart, at idet Grundloven af 1849 har berøvet vor Adel dens Forrettigheder²⁾, har den med det samme saa væsentlig forandret dens Stilling og Forhold, at en anden Opfattelse af den end den forhen herskende nødvendigvis maa gjøre sig gjældende. Om i og for sig denne Forandring har været til Gavn for Samfundet, er et Spørgs-

rostedes han (•ist sonst ein capabler Cavallier•), men hans Forsøg paa at udgive sig som et Medlem af den berømte franske Slægt fandt man med Rette latterligt. Hans Ægteskab var i øvrigt næppe lykkeligt, thi efter faa Aars Forløb blev han skilt fra sin Kone. (Disse Oplysninger ere uddragne af *Lentes Breve* i Geh. Ark., navnlig Fasc. 11 Nr. 267, 270, 280, 283, 286. Fasc. 3 Nr. 4. Fasc. 9 Nr. 14. Fasc. 12 Nr. 22, 23, 74, 89. Fasc. 13 Nr. 8, 10.) Fra denne Oberst •Richelieu• nedstammer en endnu blomstrende Slægt; den har bevaret det antagne Navn, ja endog senere, som det synes, forbedret det til: du Plessis de Richelieu, men har dog vist forlængst glemt Oprindelsen til det.

¹⁾ Det forekommer mig i øvrigt, at Forff. ikke have været ganske tydelige i deres Fortolkning af Stedet 1—2—11 i Danske Lov (S. xv).

²⁾ I Forff.s Fremstilling heraf S. xij er der indløbet et Par Trykfejl.

maal, som ikke skal tages op her, men at den har været en uundgaaelig Følge, turde være sikkert nok. Mig forekommer det ogsaa, at medens Forff. se paa det nærværende med skarpe Øjne, dømme de mildere om det forbigangne. Ellers vilde de næppe have udtalt, at forhen (o: før 1849) tilførte hver Optagelse (!) i Adelsstanden „som oftest Adelen ikke blot en Forøgelse af dens Tal, men ogsaa en forhøjet Anseelse og Rigdom“ (S. xij). Hvor mangen Ubetydelighed har Enevoldskongernes Gunst ikke prydet med Adelsnavn, og hvad Forff. selv bemærke om Nobilitationerne før 1660, tjener ikke heller til at godtgjøre, at Adelen derved fik Tilvæxt i Anseelse og Rigdom.

Idet Forff. have opstillet og fulgt det Princip kun at medtage de Slægter, der enten have været anerkjendte for at høre til den danske Adel før 1660 (uden ved Ægteskab under Standen at have forspildt Adelsretten) eller støtte sig til et af en dansk Konge udstedt Patent, have de maattet udelukke flere Familier, som findes optagne i ældre Fortegnelser. Saaledes Familien Koefoed. De angive i Korthed deres Grunde hertil, men dette Spørgsmaal, der tidligere har været berørt her i Tidsskriftet¹⁾, fortjener maaske nok en nærmere Drøftelse, hvis Resultat dog i Hovedsagen vil blive det samme som det, hvortil Forff. ere komne.

Tilsyneladende er Koefoedernes Adel uomtvistelig nok. De kunne fremlægge deres Adelsdiplom, udstedt 1514 af Lunds Erkebiskop, under hvis Krumstav Bornholm, Slægtens Hjemstavn, hørte, og deres Stamtræ synes ogsaa at være i den skønneste Orden; men ved nærmere Eftersyn viser det ene som det andet sig skrøbeligt.

Kunde — saaledes ville vi begynde Kritiken — i Danmark andre end Kongerne udstede Adelsbreve? Med Undtagelse af de slesvigske Hertuger, der jo indtog en særegen Stilling, synes ingen verdslig Undersaat at have haft en saadan Ret. Lige fra Begyndelsen af det 15de Aarhundrede, da de første danske Adelsbreve, man kjender, udfærdigedes, vides

¹⁾ Hist. Tidsskr. 5. R. I. 672.

det ikke, at man har et eneste saadant Brev udstedt af nogen dansk verdslig Stormand, og man er uden Tvivl berettiget til deraf at slutte, at Aarsagen hertil er vedkommendes Mangel paa Komptence. Naar man kan se det modsatte paastaet¹⁾, skulde jeg snarest tro, at det er sket ved en Forvexling af Skjoldebrevene eller Vaabenbrevene med Adelsbrevene. Af hine kjender man f. Ex. et fra 1418, hvorved Hr. Anders Ovesen (Hvide) til Bjørnholm skjænker Brødrene Svenning og Mikkil Andersen Ret til at føre hans Moders Skjold og Hjelm; men det er ikke noget Adelsbrev, thi dette fik Brødrene af Kong Erik selv²⁾. Medens de ældre Haandfæstninger intet indeholde om Erhvervelse af Adelskab, findes der i Christiern II's en Paragraf (28), der lyder saaledes: „Item skulle vi ikke give nogen ufri Mand den Frihed og Frelse, som Riddere og Svende have, uden al Rigens Raads Samtykke, uden nogen forhverver det saa ærlig paa Marken, at han er det værd“³⁾, og denne Bestemmelse gjentages uforandret i de følgende Kongers Haandfæstninger⁴⁾. Den synes at forudsætte, at i det mindste fra Begyndelsen af det 16de Aarhundrede Ophøjelse i Adelsstanden var en Rettighed, der udelukkende tilkom Landsherren, thi det vilde være meningsløst at kræve, at han til den Akt skulde være i Overensstemmelse med det hele Rigsraad, naar andre paa egen Haand kunde udføre det samme. Imod dette taler paa ingen Maade den Omstændighed, at Marsken Tyge Krabbe 1535 paa Valpladsen adlede Niels Kuntze⁵⁾,

¹⁾ F. Ex. af Barner, Familien Rosenkrantz's Hist. I. 165.

²⁾ Magazin til den danske Adels Hist. I. 243. Nielsen, Ducholms Diplomatarium S. 32—33. Jvfr. Danske Mag. II. 35.

³⁾ Aarsberetninger fra Geheimearch. II. 61.

⁴⁾ Først i Frederik III's kommer hertil et Tillæg: „Ikke heller skal nogen udlændiske Adelsmand, som sig her udi Riget agter at bosætte, nyde danske adelige Privilegier, med mindre den med menige Danmarks Riges Raads Samtykke naturaliseres og for en danske Herremand kjendes, antages og anses og inden Aar og Dag derefter tages udi Ed.“ (anf. Skr. II. 115).

⁵⁾ Hvitfeldt, Christian III's Hist. Bl. O. Cragii Annales Christiani III'tii p. 85 (præfat. p. 134). Jvfr. om denne Mand Krag, Christian III's Hist. I. 88. Erslev, Danmarks Len og Lensmænd S. 74.

eftersom Tyge Krabbe her netop optræder som Marsk, udførende paa den fraværende Konges Vegne en Handling, der efter Datidens Opfattelse burde ske strax for at anspore andres Kappelyst. Hvad den høje Gejstlighed angaar — om den lavere kan her slet ikke være Tale —, er det paa Forhaand usandsynligt, at den tidligere havde været friere stillet, og ligesom der i Kongernes Adelsbreve undertiden anføres, at de ere givne efter Anmodning af en eller anden Riddersmand, saaledes siges det samme i dem om Biskopperne¹⁾. Havde det staaet i disses Magt selv at skrive et saadant Brev, havde de ikke behøvet at bede Kongen om at udfærdige det. En noget anden Stilling kunde det synes som om Gejstlighedens Hoved, Lunds Ærkebiskop, indtog, hvad enten han virkelig har siddet inde med større Rettigheder i saa Henseende, eller han egenmægtig har tiltaget sig dem. Vi se ham nemlig 1468 unde og give Oluf Bagge „Frihed [for sig] og alle ægte Børn med Skjold og Hjelm, saasom fribaarne Mænd pleje at have“²⁾. Den Form, hvori dette Brev foreligger, er desværre ikke god; ved Afskrivningen maa der være udeladt noget, maaske ikke saa lidt endda, og derved bliver det vanskeligt at bedømme det til fulde og komme til bestemt Erkjendelse af, hvad det virkelig er. At det i hvert Fald afviger baade fra de Adelsbreve og fra de Skjoldebreve, vi ellers kjende, er indlysende. Det andet Exempel, som haves paa, at Ærkebispen formentlig har kunnet udstede Adelsbreve, er, at der blev givet Jens Koefoed et af Ærkebiskop Birger Gunnersen 14. Juni 1514, altsaa et Aar efter at Christiern II havde underskrevet sin Haandfæstning. Medens Kongen, givende efter for den mægtige Standsfølelse, der da rørte sig hos Adelen³⁾, saa at sige fraskrev sig Retten til at ophøje i Adelsstanden, skal Degnesønnen fra Halland, der sad paa Lunde Ærkestol, uanfægtet have udøvet den! Nej, hellere maa vi søge en anden Forklaring, idet vi lægge Mærke til det i og for sig underlige Træk, at de eneste ærke-

¹⁾ Dsk. Mag. II. 35. Mag. t. den dsk. Adels Hist. I. 245.

²⁾ Hübertz, Aktstykker til Bornholms Hist. S. 23.

³⁾ Jvfr. Allen, De tre nord. Rigers Hist. II. 27 ff.

biskoppelige Adelsbreve, vi kjende, ere givne Bornholmene¹⁾. Man kan maaske forklare dette saaledes, at Ærkebispens kun paa den afsides liggende Ø med dens særegne Forhold turde indlade sig paa at udøve en Ret, som han vidste andetsteds vilde møde Indsigelse; men snarere skulde jeg dog tro, at Brevene slet ikke have været Adelsbreve, men at de have været Breve, som gjorde vedkommende til „Frimand“²⁾.

Paa Bornholm fandtes der nemlig en særegen Klasse i Befolkningen, de saakaldte Frimænd, der vel nærmest maa siges at danne en Art Overgang mellem Adelsstanden og Bondestanden. Selv gjorde de en Tid lang Paastand paa at høre til den førstnævnte Stand, men denne Fordring var Regeringen ingenlunde villig til uden videre at anerkjende, idet den forlangte Bevis for deres Adelskab. Saaledes stillede den sig under Christian III og Frederik II³⁾. Under Christian IV synes den at se med endnu mere umilde Øjne paa Frimændene, thi i et Kongebrev af 1605 betegnes de som „en Part Knaber og fri Bønder“, der ville tilegne sig adelig Jagtret, „uanset at de ikke ere saa fribaarne eller og udaf den Herkomst, de dennom saadan Rettighed og Herlighed billigen kunne tilegne“⁴⁾. Det synes klart, at Frimændene, om de end da gjorde sig til af et vist Adelskab, dog paa ingen Maade betragtede

¹⁾ Ogsaa en Familie Gagge siges at være adlet af en af Ærkebiskopperne, men selve Adelsbrevet kjendes ikke. Efterretningen (se nedenfor) er upaalidelig.

²⁾ En noget lignende Opfattelse maa den bekjendte P. N. Skovgaard have haft, naar han siger i sin Beskrivelse over Bornholm (I. 215): „at Kofoderne aldrig have været Adel, uden ærkebispelige Væbnere, viser klarligen deres Adelsbrev“, og naar han betegner Brevet som et „Frihedsbrev“.

³⁾ Hübertz, Aktstykker til Bornholms Hist., fl. Steder f. Ex. S. 272, 361, 378, 380 ff.

⁴⁾ Hübertz, anf. Skr. S. 555. Uvilkaarlig ledes Tanken herved hen paa „Kinds Herreds Knaber“, som synes at have indtaget en lignende halv Stilling (Samll. t. jydsk Hist. og Topogr. I. 342 f. II. 395 f.). Det vilde føre for vidt at anstille en Sammenligning med de slesvigske Frimænd (om hvilke se Paulsen, Lehrbuch des Privat-Rechts der Herzogth. Schleswig u. Holstein, 2. Aufl., S. 59. Jvfr. Jahrbücher für die Landeskunde der Herzogthümer III. 417 ff.).

sig som staaende paa lige Fod med den virkelige, anerkjendte Adel¹⁾, ligesom denne ikke heller paa sin Side i dem saa sine Standsfæller²⁾. Efterhaanden som vi komme ned mod Midten af det 17de Aarhundrede, bliver Adskillelsen mellem dem, som det lader til, endnu skarpere, og der var da vist ingen, som ansaa Frimændene for Adelsmænd, end ikke de selv³⁾.

I et Kongebrev af 26. Novbr. 1565 forbydes det alle og enhver paa Bornholm at bruge nogen Adelsfrihed, „uden han skjelligt kan bevise, at han er ægtefødt af Adelen, eller og haver af fremfarne Konninger forhvervet Frihed“⁴⁾. Man har ment, at der herved sigtes til den ærkebiskoppelige Adel, som Frederik II altsaa ikke har villet anerkjende⁵⁾, og der er vistnok al god Grund til at holde dette for rigtigt, idet man forstaar Ordene saaledes, at den bornholmske Adel for at anerkjendes enten skal godtgjøre sin Nedstammen fra den gamle Adel eller fremvise Adelsbreve udstedte af danske Konger. En anden Mening vilde man faa ud af Stedet ved at opfatte det, som om der blot staar, at vedkommende skal bevise, at han

¹⁾ 1608 betegnede de sig selv som „velbyrdige“, men Lensmanden Hans Lindenov som „ærlig og velbyrdig“, den sædvanlige Betegnelse for adelige (Hübertz, anf. Skr. S. 560).

²⁾ Hübertz, anf. Skr. S. 532. 1608 sendte Frimændene to af deres Midte til Stændermødet i Kjøbenhavn for at deltage i Thronfølgervalget, men medens Adelen befuldmægtigede fra de forskellige Landsdele udstede Valgbrevet (af 25. Maj) sammen med Rigsraadet, findes Bornholmernes Navne ikke i det, og da Kongen et Par Dage senere giver Øens „Frimænd og Borgerskab“ Stadfæstelse paa deres Privilegier, føjes der udtrykkelig til: „endog de ingen Elektionsbrev have udgivet som de andre.“ (Erslev, Aktstykker til Rigsraadets og Stændermødernes Hist. i Kristian IV's Tid I. 148, 152 f., 159 f.).

³⁾ I det bekjendte Mandtal over Adelen i Danmark og Norge paa Frederik III's Tid (trykt i Suhms Saml. II. 2. 149 ff.) findes formentlig ikke en eneste Frimand opført. Om den udtrykkelige Adskillelse, som der 1661 gjøres mellem Bornholms Adel og Frimænd, se det følgende.

⁴⁾ Dsk. Mag. VI. 59. Om forskellige Datoer for dette Kongebrev s. Regesta diplom. hist. Dan. II. Nr. 2352.

⁵⁾ Saaledes f. Ex. Skovgaard, Beskriv. over Bornholm I. 215.

enten er ægte Søn af en adelig Fader eller selv er adlet af en Konge. Men denne sidste Forklaring tør næppe godkjendes. Ved at forlange Bevis for at være „ægtefødt af Adelen“ maa Forordningen opstille en større Fordring end den blot at kræve Attest for, at vedkommende er ægte Søn af En, der giver sig ud for at være adelig; den maa fordre, at vedkommendes Fader ogsaa har været Adelsmand med Rette, med andre Ord forlange en virkelig Aneprøve, der fastslaar Slægtens Adelskab. Kan dette ikke ske, siger den, maa man fremlægge et Adelsdiplom, udstedt, vel at mærke, af en Konge, „af fremfarne Konger“ hedder det, altsaa enten af Forgængeren Christian III eller af en af de foregaaende Regenter. Men idet Forordningen saaledes viser tilbage til en Tid, der ligger forud for Christian III's Thronbestigelse, følgelig til en Tid, da Landet havde Ærkebiskopper, gjør den dog bestemt den Fordring gjældende, at Adelsbrevet skal være udstedt af Kongen for at have Gyldighed. Den underkjender den ærkebispelige Adel.

Vi vende os til selve Adelsdiplomet fra 1514 for Jens Koefoed, thi selv om dets Betydning i Henhold til det her udviklede er bleven forringet, har det dog sin Interesse at undersøge det nærmere, især da det synes afgjort at tale mod den nys ytrede Formodning om, at det intet Adelsbrev er. Efter Aftrykket hos Thurah¹⁾ lyder det saaledes:

„Vi Byrge, med Guds Naade Ærkebiskop i Lund, Sveriges Fyrste og Pavens Legat, gjøre hermed vitterligt, at vi af vor synderlig Gunst og Naade have taget, annammet og undfanget, og nu med dette vort aabne Brev tage, annamme og undfange os elskelige Jens Koefoed, hans Hustru, Børn og Hion²⁾, Tjenere og Gods, rørendes og urørendes, udinden vor biskoppelige Hegn, Værn, Fred og Beskjærmelse, besynderligen at ville haandhæve, forsvare og dagtinge til al Rette. Og saasom bemeldte Jens Koefoed, der hidtil har været ufri og en Almuesmand, haver ladet sig finde udi denne Tog og Fejde

¹⁾ Beskrivelse over Bornholm S. 44.

²⁾ o: Tyende.

som en brav og tapper Helt til at slaa paa vores og Rigens Fjender og forsvaret vores Land, saa have vi hannem for saadan hans tro Tjeneste og Tapperhed bevilget og samtykt, saasom vi og hannem med dette vort aabne Brev bevilge og samtykke, at han herefter skal være en fri Adelsmand, og have derfor givet hannem dette paategnede Adelsvaaben, som er et blaat Spænde udi et rødt Felt og to Horn oven i Hjelmen, hvilket adelige Vaaben han, hans Børn og Afkom skulle nyde og beholde. Og skal han, hans Børn og Efterkommere, saafremt de sig saaledes forholde, som han for dennem gjort haver, naar noget Rov og Bytte efter Krigen deles, tage lige Lod af det bedste som andre Rigens Adelsmænd. Thi forbyde vi vore Biskopper, Riddere og andre Adelsmænd udi vore Lande fornævnte os elskelige Jens Koefoed paa saadan hans Adelsfrihed at hindre eller udi nogen Maade Forfang at gjøre. Til ydermere Stadfæstelse have vi ladet hænge vores Sekret her neden under dette Brev. Anno Domini 1514 den 14. Dag Junii."

Hvis ikke dette Dokument er falsk, gives der vist ikke falske Aktstykker. De enkelte Udtryk og hele Vendinger passe aldeles ikke til det officielle Sprog, som det brugtes i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede. Man tænke sig et Ord som „Almuesmand“ anvendt den Gang i en saadan Forbindelse! Og saa erklæres Jens Koefoed for at skulle være „en fri Adelsmand“, hvad allerede J. E. Larsen¹⁾ har fremhævet som en Mærkelighed, da Ordet „Adel“ ellers først findes brugt 1523. Kun underligt, at den skarpsindige Retshistoriker ikke har opdaget Bedrageriet. Aldeles haandgribelige Umuligheder i et Brev fra 1514 er en saadan Vending som den, at han „har ladet sig finde udi denne Tog og Fejde som en brav og tapper Helt til at slaa paa vore og Rigens Fjender“, og den glimrende Tilladelse for ham og hans Efterkommere til, „naar noget Rov og Bytte efter Krigen deles“, da at „tage lige Lod af det bedste som andre Rigens Adelsmænd“. Til Slutning tiltaler Ærkebiskoppen højtidelig, men uhistorisk: „vore Biskopper,

¹⁾ Samlede Skrifter 1. Afd. I. 322.

Riddere og andre Adelsmænd udi vore Lande“; ja selv Dateringen, udtrykt ikke ved en Helgen- eller Festdag, som man maatte vente, men slet og ret ved en Maanedsdag og med Udeladelse af Stedet, ser mistænkelig ud. — Og nu den historiske Situation! Hvad er det for et Tog og en Fejde, hvori Jens Koefoed har opført sig saa mandhaftig? 1514 var et Fredens Aar og ligesaa det foregaaende. Nærmest ligger det vel at tænke paa Fejden med Lybek, især da Udtrykket „vort Land“ i Betydningen af Bornholm derved vilde blive forsvarligt; men den lybske Flaade fik 1511, da den laa et Par Dage under Øen, netop ikke Lejlighed til at foretage Landgang paa den¹⁾, og desuden vilde en Kamp paa Øen vel næppe være bleven betegnet fra dansk Side som et Tog. — Den, der har lavet dette Aktstykke, har ikke udført Arbeidet med kyndig Haand. Han vilde ellers ikke have ladet Ærkebispens tale ganske i Kongestil, saa at man, Indledningen og Slutningen fraregnede, tror, at det er Rigets verdslige Hoved, der fører Ordet. Ja, der var meget, han ikke vilde have gjort, først og fremmest dog ikke have ladet Ærkebispens, men Kongen udstede Brevet. Men vi maa ikke beklage alt dette; netop fordi Bedrageriet er gjort saa plumpt, falder det saa meget lettere i Øjnene.

Den formentlige Original til dette interessante Aktstykke kjendes — naturligvis — ikke. Thurah har faaet en Gjenpart fra den daværende Amtmand paa Bornholm, Chr. Urne. To andre Afskrifter, skrevne med Hænder fra det 18de Aarhundrede, findes indsatte i det Langebekske Diplomatarium i Geheimearkivet. Den første begynder saaledes: „Vi Biskop Børge, med Guds Naade Dannemarkis og Sverriges Høvding og Pavens Legat“, men fortsætter dernæst, paa ubetydelige Afvigelser nær, ganske som ovenfor. Kun maa det mærkes, at det her til Slutning hedder, at Ærkebispens har ladet hænge sit Sekret „udi en Buddik her neden under“, og at Dateringen blot lyder saaledes: „af vort Hus udi Roskild“ uden Angivelse af Aar og Dag. Denne Datering har Langebek overstreget og i Stedet skrevet: „af Lunde Biskopssæde Anno 1514 den 14.

¹⁾ Jvfr. Allen, De tre nord. Rigers Hist. I. 572.

Dag Junii“. Hans Kilde har maaske været den anden Afskrift, der begynder ligesom den første, men hvis Datering er lig den sidst anførte. Ved Foden af den første Afskrift findes følgende Notits med en anden Haand: „Originalen af dette, saa og paa de Gagers og Baggers er bleven ungefær A. 1691 eller 92, da nogen Frihed paa Godset paa Borringholm blev disputeret, af Sig^r. Albert Hartwigsen leveret til sal. Hr. Landsdommer Pasberg.“ Desuden har Langebek tilføjet følgende Bemærkning: „NB. Stilen i dette Nobilitationsbrev lader noget fordægtig. I det ringeste har den, som har udkopieret det af Originalen, ikke ret kunnet læse gammel Skrift; Ærkebiskoppens Titel alene røber Urigtigheden, ej at tale om andet.“

Ja vist, noget fordægtig! Og hvad skal man saa sige om den mærkelige Uoverensstemmelse mellem de forskjellige Kopier, den Thurahske og de Langebekske, hvis vi for Kortheds Skyld maa betegne dem saaledes? En enkelt af dem kunde finde en Forklaring, om man tog sin Tilflugt til den i øvrigt lidet rimelige Hypothese, at Originalen var paa Latin¹⁾; men selv da bliver der nok tilbage, overfor hvilket man staar raadvild. Skulde den, der har fabrikeret Aktstykket, have gjort forskellige Udkast, alt som hans fra Begyndelsen højst svage Kjendskab til Fortiden voxede²⁾, og disse forskellige Forsøg da være blevne bevarede?

Men, erklærer Adelsaarbogen, Indvendingerne mod Diplomets Ægthed og Ærkebispens Competence til at udstede det „tæbe deres Betydning overfor det Faktum, at en Sønnesøn af den adlede Jens Koefoed, der selv hed Jens Koefoed og i Aarene 1588—1620 var Landsdommer paa Bornholm, hyppig i Konge-

¹⁾ Lidet rimelig, fordi Anvendelsen af Latinen paa den Tid i et Aktstykke af rent verdslig Natur, der henvender sig ogsaa til en større Kreds af Lægmænd, synes at stride mod Hensigten med dets Udstedelse og turde være uden Exempler. To af hinanden uafhængige Oversættelser vilde umulig stemme saa meget overens som den Thurahske og den Langebekske Text.

²⁾ Den første Langebekske Afskrift maatte da antages at være tagen efter det ældste Udkast.

breve tiltales „os elskelig Jens Koefoed, vor Mand, Tjener og Landsdommer“, hvilket saa tydelig som muligt betegner Manden som Adelsmand“. Medens Udtrykket „os elskelig“ ikke tør anføres som bevisende, at Kongebrevets Forfatter har anset vedkommende for adelig¹⁾, fremgaar dette tilvisse aldeles utvivlsomt af Betegnelsen „vor Mand og Tjener“. Men mere siger denne ikke heller. Man gaar et Skridt videre, naar man deraf slutter, at vedkommende virkelig har været adelig, et Skridt, som man ganske vist i Reglen er fuldt berettiget til at gjøre, men som i visse Tilfælde ogsaa kan føre for vidt. Et saadant Tilfælde foreligger netop her, hvor Faktum staar imod Faktum; her turde det være forhastet paa Forhaand at holde Titulaturen for det mest bevisende. Overfor den Kjendsgjerning, at Landsdommeren Jens Koefoed „hyppig“ i Kongebreve faar Adelstitel, staar den anden Kjendsgjennings, at Koefoederne baade før og efter den Tid hørte til Frimændenes Klasse. 1572 vare de saaledes blandt de Frimænd, der gjorde Paastand paa at være i Besiddelse af adelig Frihed og Rettighed²⁾. Uagtet Regeringen, som forhen bemærket, ikke var villig til at indrømme Rigtigheden af denne Paastand i sin Almindelighed og senere endog bestemt benægtede den, er det dog ikke umuligt, at den inkonsekvent overfor den enkelte Mand kan have anerkjendt, hvad den i Principet ikke vilde gaa ind paa; men langt nærmere ligger dog, som mig synes, den Forklaring af Landsdommerens Adelstitel, at Kancelliet i Kjøbenhavn ligefrem ved en Fejltagelse har benyttet en urigtig Titulatur til en Mand, der beklædte en i de fleste Egne af Landet Adelen forbeholdt Stilling³⁾, og at denne Fejl, én Gang indkommen i nogle af

¹⁾ Se Secher, Kongens rettertings domme 1595—1604 S. xxij, jvfr. S. 604 og 695. Naar der her ytres en vis Tvivl om Jørgen Jensens Adelskab, er denne Tvivl formentlig ubegrundet, s. Skeel, Optegnelser om Familien Skeel S. 25.

²⁾ Hübertz, Aktstykker til Bornholms Hist. S. 381.

³⁾ Allerede L. Engelstoft har (i Maanedsskrift f. Litteratur II. 251) henledet Opmærksomheden paa Chr. Ostensen Vejles Vidnesbyrd, at Bleking, Bornholm og Møen hidtil have haft uadelige Landsdommere. Det er derfor mindre korrekt, naar Adelsaarbogen

Kancelliets Lister og Formularer, haardnakket har holdt sig der. Bag Forff.s Udtryk, at Jens Koefoed „hyppig“ tituleres som Adelsmand, ligger formodentlig, at det ikke altid er Tilfældet, maaske ikke en Gang hyppigst; men desto mindre tør man under den Mangel paa stræng Orden, der øjensynlig har hersket i danske Kancellis Forretningsgang, bygge paa en Formels Tilstedeværelse, naar den staar i Strid med andet.

Idet Adelsaarbogen hævder Landsdommeren Jens Koefoeds Adelskab, tillægger den imidlertid ikke dette nogen Betydning overfor Spørgsmaalet om den nulevende Slægts adelige Herkomst, da han døde barnløs, medens den nu blomstrende Gren nedstammer fra Peder Koefoed, der døde 1648 som Borgmester i Rønne. Denne Mand var, sige Forff., ikke adelig, i sit Segl bruger han et Bomærke; paa Grund af den sidstnævnte Omstændighed drage de endog i Tvivl, hvor vidt han er en Descendent af den 1514 „adlede“ Jens Koefoed. Vist er det, at Slægtens Stamtræ¹⁾ for de ældre Leds Vedkommende trænger til en kritisk Revision²⁾. Det er muligt, at Forff. have Ret i, at det indeholder forskellige Familier; men det er vel ogsaa tænkeligt, at Brugen af Vaaben eller af Bomærke

udtrykker sig, som om det er mig, der først har fremdraget dette Sted. 5. Febr. 1629 fik Mads Koefoed Bestalling som Landsdommer (Skaanske Reg. IV. 451). 29. Nov. 1628 var der udgaaet Kongebrev til Lensmanden paa Bornholm, Holger Rosenkrands, der havde indberettet, „hvorledes Landsdommer paa vort Land Borringholm ved Døden skal være afgang og ingen der paa Landet bekvem at findes, som samme Bestilling igjen kunde betjene, uden En ved Navn Mads Koefoed, hvorfor denne skulde begive sig til Kongen for at aflægge Landsdommer-Eden. 5. Febr. 1629 fik samme Holger Rosenkrands Befaling til selv at tage Eden af „os elskelige“ Mads Koefoed, da det vilde falde denne „fast besværligt“ at rejse til Kjøbenhavn (Skaanske Tegn. V. 344, 359). Paa lignende Maade betegnes Blekings Landsdommer i en Herredagsdom af 3. Juni 1619 „os elskelige Peder Andersen i Rotneby, Landsdommer udi vort Land Blegende“ (Herredagsdombogen i Geh. Ark.), medens ellers de adelige Landsdommere altid tituleres: os elskelige N. N., vor Mand, Tjener og Landsdommer.

¹⁾ Trykt hos Giessing, Jubel-Lærere III. 1. 412.

²⁾ Jvfr. Skovgaard, Beskriv. over Bornholm I. 218.

har vexlet, saa at nogle af Slægten have benyttet det ene og andre det andet. Det var at ønske, at vore Dages stærke genealogiske Interesse maatte komme dette Forhold til gode, saa at det kunde blive ordentlig oplyst. Her maa det lades ganske ude af Betragtning.

Den uadelige Peder Koefoed i Rønne¹⁾ var Fader til Kaptajn Jens Koefoed, Slægtens bekendteste Mand. Ved hans Bedrifter i Svenskekrigen, som have bevaret hans Navn i frisk Erindring lige til vore Dage, er der ingen Grund til her at dvæle. Selv har han skildret de Begivenheder, i hvilke han greb ind²⁾, og han var ikke den Mand, som af Beskedenhed glemte at fremhæve sin egen Andel i dem³⁾. Fra sin Fader kunde han altsaa ikke arve Adelskab, og om ogsaa Faderen havde været Adelsmand, vilde Sønnen paa Grund af sin Fødsel ikke have tilhørt denne Stand. Hans Moder Elisabeth Madsdatter Ravn, rimeligvis en Raadmandsdatter fra Rønne⁴⁾, var nemlig uadelig. Alene denne Omstændighed er tilstrækkelig til at afgjøre Spørgsmaalet om de nulevende Koefoeders Adel, idet Forordningen af 19. Juni 1582 som bekendt havde fastslaaet den Bestemmelse, at Børn kun arvede Adelskab, naar begge Forældre vare adelige. For til Overflod at borttrydde hvert Spor af Tvivl mod Hensyn til den nævnte Kaptajn Jens Koefoeds Adel eller Ikke-Adel kan her endelig henvises til et

¹⁾ 1630 kaldes han af Adelsmanden Jokum Grabov «ærlig og velagt Mand», og to Aar senere betegner samme ham som «ærlig og velforstandig Mand» (Dok. i Kongerigets Arkiv, efter Paavisning af Hr. Thiset).

²⁾ Holberg, Dannemarkes Riges Hist. (2. Ed.) III. 349 ff.

³⁾ Jvfr. Skovgaard, Beskriv. over Bornholm I. 216, 222. Marckmann, Skildring af Bornholmernes Opstand mod de Svenske i A. 1658 (Særtryk af Riise's Archiv f. Hist. og Geogr. 45. Bd.) S. 14. Medens Skovgaard paa de anførte Steder gjør Udfald mod «Stortaleren» Jens Koefoed og hans Beretning om Opstanden paa Bornholm «som en Smule for meget vindig», kan han 30 Aar senere i sin Bornholms Saga (S. 88 f., 91 f.) ikke udtale sig varmt nok om hans «Storværk». Motiverne til dette Omslag kjendes ikke.

⁴⁾ Mads Ravn, Raadmand i Rønne 1608 (Hübertz, Aktstykker t. Bornholms Hist. S. 560).

Par Aktstykker, begge daterede Rønne d. 18. Septbr. 1661 og indeholdende Eden til Frederik III som Arveherre. Det ene begynder saaledes: „Vi underskrevne Adelsmænd paa Insulen og Øen Borringholm“ og ender med syv Underskrifter og tilsvarende Segl, hvoraf de sex tilhøre Familierne Eckstein og Macchabæus og Nr. 7 er Landsdommeren Peder Olsens¹⁾. Det andet Aktstykke, der begynder med: „Vi underskrevne Frimænd, som bygger og bor paa Insulen og Øen Borringholm“, bærer en Række Underskrifter uden Segl, deriblandt Jens Koefoeds og 5 andre Koefoeds²⁾. Behøves der noget tydeligere Bevis for, at Adelsmænd og Frimænd vare forskellige, og at Koefoederne hørte til de sidste?

Jens Koefoed var den Gang endnu en ung Mand (født 1628) og overlevede denne Dag i mange Aar († 1691). Han oplevede saaledes de store sociale Forandringer, som Slutningen af Aarhundredet var saa rig paa, og blev Vidne til den Iver, hvormed Christian V's Embedsmænd søgte at trænge sig op blandt Adelen ad den Vej, der aabnedes dem. Hans forfængelige Sind tillod ham næppe at være en kold Iagttager af dette Skuespil. Da han 1683, 3 Aar efter at han i andet Ægteskab havde giftet sig med en adelig Dame, Jomfru Elisabeth Akeleie, lod sig male, glemte han ikke at anbringe Familievaabnet — thi han førte ikke som Faderen et Bomærke — paa Maleriet³⁾, og mon han ikke skulde have haft en Finger med i Fabrikationen af det falske Adelsbrev fra 1514? Efter Stilen at dømme maa man nærmest tro, at det skriver sig fra den sidste Halvdel af det 17de Aarhundrede, og Mistanken falder da let paa ham efter det, vi ellers kjende til ham. Maaske kunne fremtidige Undersøgelser gjøre alle Formodninger overflødige ved at bevise, hvem Ophavsmanden til Bedrageriet er; de ville maaske tillige lægge for Dagen, hvad der ligger til Grund for „Adelsbrevet“, om det er en fri Komposition,

¹⁾ Han var uadelig og forsegler med et Bomærke. Som Landsdommer maa han vel have gjort Fordring paa at opføres sammen med Adelsmændene.

²⁾ Geh. Ark., Reg. 10, Bornholmske Dokumenter Fasc. 6 Nr. 12 og 13.

³⁾ Afbildet i Ugeskriftet „Ude og hjemme“ for 16. Juni 1878.

eller om det er et Frihedsbrev, som er blevet pyntet op til at være et Adelsbrev. Foreløbig faar dette at staa hen. Og for da til Slutning blot at fremdrage det Vidnesbyrd, som Slægten selv har aflagt paa sine Ligstene og Epitafier, gaar det stik imod dens Adelskab; de kjende ikke fra det 17de Aarhundrede nogen „velbyrdig“ Koefoed¹⁾. Først den 1741 afdøde Kaptajn Hans Koefoed, en Søn af den sidstnævnte Jens Koefoed, opføres som „velædel og velbyrdig“²⁾; men da havde den Slags Betegnelser tabt deres gamle Betydning, maaske ogsaa „Adelsbrevet“ havde begyndt at øve sin Virkning. —

Efter at have dvælet saa længe ved denne ene Familie tør vi ikke fortabe os i flere Enkeltheder. Der kunde ellers have været god Anledning til at debattere to Punkter, som staa i den nøjeste Forbindelse med Spørgsmaalet om, hvilke Familier der høre til den danske Adel, nemlig angaaende indvandret Adel og Rangadel. Det hørte til Enevoldskongernes første Foranstaltninger at trykke den gamle danske Adel ned ved at skabe en ny og højere Hofadel; men samtidig omtrent søgte de ogsaa paa andre Maader at opnaa dette. Dels lettedes den fremmede Adels Overgang i den danske Adels Rækker i overordentlig Grad, dels indførtes efter fremmed Forbillede en ny Adel, Rangadelen. Forordningen af 11. Febr. 1693 siger herom: „De Personer, som betjene eller have betjent nogen af de udi de trende første Klasser specificerede Charger, hvad Herkomst de og kan være af, hvad heller de ere vore fødte Undersaatter eller fremmede, skulle for sig, deres Kvinder, ægte Børn og Afkom til evig Tid nyde, den ene som den anden, lige Privilegier, Ære, Værdigheder og Prærogativer, enten de af Kongerne med Skjold og Vaaben ere benaadede eller ej.“ Endnu bestemtere udtrykke Forordningerne af 11. Febr. 1699 og 11. Febr. 1717 sig, naar de sige, at de samme Personer skulle „for sig, deres Kvinder, ægte Børn og Afkom til evig Tid være og holdes for ældgammel Adel og den ene som den anden nyde lige Privilegier, Ære, Værdighed og Præroga-

¹⁾ Thurah, Beskriv. over Bornholm S. 60 ff., 133 f., 158, 162.

²⁾ Thurah, anf. Skr. S. 84.

tiver, enten de af Kongerne med Skjold og Vaaben ere be-naadede eller ej¹⁾. Forff. berøre denne Sag (S. xvij f.), men uden at gaa nærmere ind paa den, som den da ogsaa er af en meget vanskelig Natur. Det var ønskeligt, om en Historiker med de nødvendige statsretslige Forudsætninger vilde tage sig for grundig at opklare Betydningen af Christian V's og Frederik IV's Rangadel med Hensyn til dens Efterkommeres Stilling og Rettigheder, thi en juridisk Fortolkning alene²⁾ vil næppe undgaa en vis Ensidighed.

Og hermed skal jeg standse. Sammentrængt i faa Linier vil min Dom om den foreliggende Bog lyde saaledes: I sit Anlæg synes den mig ikke fuldt at tilfredsstille alle Videnskabens Fordringer, men i sin Udførelse viser den en saadan Dygtighed, at den ubetinget maa regnes blandt de bedste i vor genealogiske Litteratur.

C. F. Bricka.

¹⁾ Med Hensyn til, hvem der var i de 3 første Rangklasser, er der ikke stor Forskjel mellem Rangforordningerne af 1693 og 1699 uden den, at Biskopperne i Sjælland og i Christiania samt Kongens Konfessionarius ved den sidstnævnte rykkedes op i 3dje Klasse. Noget mere, skjønt ikke meget, afviger Rangforordningen af 1717 fra de to foregaaende.

²⁾ En saadan haves i A. S. Ørsteds Afhandling: Om de Rangspersoner tilkommende adelige Rettigheder m. H. t. den nyeste Lovgivning, i Juridisk Arkiv, udg. af A. S. Ørsted Nr. 23 (1810) S. 208—50. En forkortet Redaktion af denne Afhandling findes i Forfatterens Arkiv for Retsvidenskaben og dens Anvendelse VI (1831) S. 285—318. Jvfr. om Spørgsmaalet A. W. Scheel, Personretten, 2. Udg., S. 317 ff.